

POSLOVANJE MLJEKARA SR HRVATSKE U GOD. 1972.

Matej MARKEŠ

Prehrambeno-tehnološki institut, Zagreb

1.1. Otkup mlijeka

Ukupni promet mlijeka tokom god. 1972. iznosio je 250.291 tis. litara. U odnosu na 1971. veći je za 17,8 mil. litara, odnosno za 7,6 %.

Od toga otpada na interni promet između mljekara 9.368 tis. litara, tako da je otkup stvarno iznosio 240.923 tis. litara ili 3,6 % više nego prethodne godine.

Na području SR Hrvatske otkupljeno je 224.500 tis. litara, dok je sa područja susjednih republika otkupljeno i dopremljeno 25.791 tis. litara. U usporedbi s god. 1971. otkup mlijeka sa područja SR Hrvatske je veći za 14.546 tis. litara ili za oko 7 %.

Otkup mlijeka koji su obavile sve jugoslavenske mljekare u god. 1972. — prema statističkim izvorima — iznosio je 669 mil. litara, odnosno za 75 mil. ili 12,6 % više nego prethodne godine.

Budući da su mljekare SR Hrvatske imale sporiji porast otkupa od jugoslavenskog prosjeka, to je i učešće naših mljekara u god. 1972. smanjeno — bez internog prometa — na 36,0 % u god. 1972. prema 38,5 % u god. 1971.

1.2. Otkup mlječnih proizvoda

Osim mlijeka mljekare u SRH otkupile su 1.584 t sireva, 408 t maslaca i 192 t mlijeka u prahu, uglavnom obranog. Ekvivalentna količina mlijeka iznosi oko 21 mil. litara. Sama mljekarska industrija »Zdenka« iz Vel. Zdenaca otkupila je 1.457 t sira, namijenjenog vjerojatno najvećim dijelom za proizvodnju topljenog sira.

2. Vrijednost i otkupne cijene mlijeka i mljekarskih proizvoda

2.1. Otkupne cijene mlijeka

God. 1972. mljekare su isplatile proizvođačima 513.3 mil. nd (51,3 milijarde st. d) za otkupljeno mlijeko. Od toga otpada 151,2 mil. nd za mlijeko društvenih proizvođača i interni promet među mljekarama, a 362,1 mil. nd za mlijeko individualnih proizvođača, uglavnom kooperanata.

Razlike u cijenama mlijeka raznih dobavljača su vrlo male. Otkupna cijena mlijeka »iz vlastitog poduzeća« je gotovo ista (2,05 nd) kao i cijena mlijeka kupljenog od drugih društvenih proizvođača (2,06 nd). Prosječna otkupna cijena mlijeka od individualnih proizvođača-kooperanata je za 8—9 para niža (1,97), a najjeftinije je mlijeko, nabavljeno od individualnih proizvođača iz slobodnog otkupa (1,84 nd).

Prosječna otkupna cijena za sve mlijeko (2,07), uz propisanih 0,55 nd za 1 m. j., navodi na zaključak da je sadržina masti svega otkupljenog mlijeka iznosila 3,76 %.

2.2. Otkupne cijene mlječnih proizvoda

Ukupna vrijednost otkupljenih mlječnih proizvoda iznosi 50.324 tis. nd, odnosno oko 10 % vrijednosti otkupljenog mlijeka. Od toga otpada 70 % vrijednosti na sireve, a ostalih 30 % na maslac i mlijeko u prahu.

Prosječna otkupna cijena sireva iznosila je 22,27 nd (17,71 do 24,87), maslac 32,00 (30,65 do 34,10), punomasnog mlijeka u prahu 22,07 i obranog mlijeka u prahu 16,62 (15,60 do 18,40).

3. Proizvodnja, zalihe i prodajne cijene mlječnih proizvoda

3.1. Proizvodnja mlječnih proizvoda

U usporedbi s prethodnom godinom god. 1972. smanjena je proizvodnja konzumnog mlijeka, konzumnog vrhnja, evaporiranog mlijeka, maslaca, svježih i mekih sireva te sladoleda, a porasla je proizvodnja fermentiranih mlječnih proizvoda, slatkih mlječnih napitaka, mlijeka u prahu, polutvrđih, tvrdih i topljenih sireva.

Tokom posljednjih pet godina (1968—1972) proizvodnja se je kretala po grupama kako slijedi:

Proizvodi — grupe	(u 000 l ili t)					
	1968	1968	1969	1970	1971	1972
konzumno mlijeko	121	80.013	92.287	101.797	100.769	97.205
ferment. mlj. proizvodi	227	5.318	7.224	9.582	11.015	12.071
konzumno vrhnje	169	3.335	4.209	4.470	6.434	5.634
kond. i evap. mlijeko	120	368	62	77	510	441
ostali tekući mlj. proizv.	—	—	—	1.967	2.144	2.485
maslac i maslo	48	2.076	1.236	1.357	1.777	988
mlijeko u prahu	106	3.043	3.118	2.666	2.602	3.242
polutvrđi i tvrdi sirevi	118	5.474	5.952	6.152	5.726	6.475
svježi i meki sirevi	82	1.266	1.268	1.051	1.048	1.039
topljeni sirevi	120	3.066	3.601	3.686	3.269	3.701
sladoled i dr. smrzn. proiz.	137	3.159	3.240	4.487	4.758	4.322

Tokom posljednjih pet godina proizvodnja mlječnih proizvoda bila je vrlo neravnomjerna. Iako je kod većine proizvoda zabilježen porast proizvodnje, ima i takovih kod kojih je proizvodnja god. 1972. niža nego 1968. Tu spada prije svega maslac, a također svježi i meki sirevi. Proizvodnja mlijeka u prahu se je gotovo ustalila i bilježi u ovom 5-godišnjem razdoblju neznan porast od svega 6 %. Proizvodnja konzumnog mlijeka, kondenziranog i evaporiranog, te polutvrđih, tvrdih i topljenih sireva povećana je u promatranom razdoblju za oko 20 %. Nešto veći porast uočen je u proizvodnji sladoleda, iako je u god. 1972. proizvodnja za oko 10 % niža od one u prethodnoj godini. Vrlo brzi i ravnomjerni rast proizvodnje zapaža se samo kod dvaju proizvoda: konzumnog vrhnja te fermentiranih mlječnih proizvoda. Tome doprinosi stalan porast potražnje, povoljne cijene i orijentacija gotovo svih proizvođača na povećanu proizvodnju.

Potrebno je naglasiti da je distribucija konzumnog pasteriziranog mlijeka u bocama tokom posljednjih godina u SR Hrvatskoj praktično iščezla, a zamijenjena je mlijekom u mekoj, plastičnoj, nepovratnoj ambalaži. Kretanje ilustriraju slijedeći podaci o količinama mlijeka koje su mljekare isporučile potrošačima i prodajnoj mreži u bocama i mekoj nepovratnoj ambalaži u razdoblju 1965—72.

u 000 litara

Godina	Isporučeno pasterizirano konzumno mlijeko	
	u bocama	u mekoj nepovr. ambalaži
1972.	16	80.324
1971.	4.075	80.269
1970.	11.199	60.818
1969.	17.716	52.166
1968.	57.285	9.257
1967.	64.639	—
1966.	55.515	—
1965.	50.330	—

3.2. Zalihe mlječnih proizvoda

Izuzev mlijeka u prahu — kod kojega su potkraj godine zalihe porasle na oko 500 tona — kod svih ostalih proizvoda zalihe su male, pa čak niže od tehnološki opravdanih za sireve u zrenju.

Može se očekivati da će povećane zalihe mlijeka u prahu biti apsorbirane tokom prva 4 mjeseca 1973. god., te da neće izazvati nikakvih poremećaja u proizvodnji i cijenama.

Zalihe maslaca potkraj godine praktički ne postoje, što je već više godina karakteristično za naše proizvodno-plasmanske odnose. Takovo stanje zaliha predstavlja potpunu nesigurnost za tržište, a cijene — da nijesu zamrznute — vjerojatno bi bile vrlo nestabilne.

3.3. Prodajne cijene mlječnih proizvoda

Tokom 1972. prodajne cijene mlječnih proizvoda porasle su u skladu s porastom otkupnih cijena. Rast nije ravnomjeran.

Tako je, npr. prodajna cijena konzumnog pasteriziranog mlijeka u nepovratnoj ambalaži povećana za oko 30 %, konzumnog vrhnja za 5 %, jogurta 6 %, maslaca 13 %, mlijeka u prahu 17 %, trapista 9 %, svježeg sira 27 % i topljenog sira za oko 11 %. Prodajne cijene ementalca su potkraj godine čak bile nešto niže, nego na početku godine, dok je prodajna cijena ribanca povećana za svega oko 3 %.

Razlike prodajnih cijena u januaru i decembru 1972. u glavnim gradovima republika i AP date su u pregledu:

(u nd)

Grad	Mlijeko		Trapist		Maslac	
	I	XII	I	XII	I	XII
Sarajevo	2.50	3.35	24.26	29.00	29.00	35.00
Titograd	2.73	3.83	28.00	28.83	29.00	36.50
Zagreb	2.30	3.00	26.50	27.88	34.16	35.00
Skopje	2.40	3.00	24.07	28.00	29.00	35.00
Ljubljana	2.20	3.10	25.29	28.88	30.40	36.10
Beograd	2.20	3.00	24.05	26.74	29.25	35.20
Novi Sad	2.20	2.50	27.67	30.25	29.00	35.00
Priština	2.20	3.00	—	29.00	32.00	38.40

4. Izvoz

Tokom god. 1972. izvezeno je iz SR Hrvatske prema statističkim izvorima ukupno 99 t sireva — prema 110 t u god. 1971. — i 236 t »tvorničkih mlječnih proizvoda«. Vjerojatno se ovdje radi o sladoledu, kojega Zagrebačka mljekara izvozi u Mađarsku.

5. Brojno stanje i kvalifikaciona struktura zaposlenih u mljekarama god. 1972.

Potkraj god. 1972. u mljekarama je bilo ukupno 3.658 zaposlenih, od toga 2.719 radnika i 939 službenika. Najveći broj zaposlenih, 53,5 %, odnosno ukupno 2.181 radi u mljekarskim pogonima, dok su ostali zaposleni u brojnim pratećim službama.

Brojno stanje i kvalifikaciona struktura svih zaposlenih u mljekarama SRH god. 1972., u usporedbi s kvalifikacionom strukturom zaposlenih u prehrambenoj industriji SRH god. 1970. pokazuje slijedeći pregled:

Kvalifik.	Zaposleni u mljekarama SR Hrvatske 1972. godine		Zaposl. u prehramb. ind. SRH god. 1970.
	Broj	%	%
VKV	260	7,1	5,6
KV	1.041	28,4	25,3
PKV	539	14,7	13,3
NKV	879	24,1	25,3
VSS	225	6,1	5,2
VŠSS	79	2,2	3,8
SSS	479	13,1	13,7
NSS	156	4,3	7,8
Ukupno	3.658	100,0	100,0

Iz pregleda je uočljivo da mljekare SRH zapošljavaju god. 1972. srazmjerno nešto više visokokvalificiranih i kvalificiranih radnika, te suradnika s visokom školskom spremom, nego što je prosječno bilo u prehrambenoj industriji SRH god. 1970.

U odnosu na prethodnu godinu broj zaposlenih je povećan za oko 200, odnosno za 5,7 %.

6. Materijalna baza mljekara god. 1972.

6.1. Vrijednost osnovnih sredstava

Ukupna vrijednost osnovnih sredstava mljekara iznosila je — po nabavnoj cijeni — 411,5 mil. nd. Od toga otpada na građevine 135,9 (33 %), a na opremu i ostalo 275,6 mil. nd (67 %).

Na kraju god. 1972. knjigovodstvena vrijednost osnovnih sredstava mljekara u SR Hrvatskoj — bez St. Petrovog Sela — iznosila je 256,7 mil. nd, od čega otpada na građevine 107,3 (42 %), a na opremu i ostalo 149,4 mil. nd (58 %). Odnos vrijednosti zgrada prema vrijednosti opreme je vrlo nepovoljan i ukazuje na potrebu daljnjeg opremanja mljekara novom opremom.

Sudeći po visini otpisa (21 %) zgrade naših mljekara su još vrlo funkcionalne i odlično usćuvane. To je međutim samo knjigovodstveno stanje, a stvarno je drukčije — zbog niske amortizacione stope zgrada.

Oprema je otpisana sa 46 % vrijednosti, tj. više nego građevine i brže se obnavlja.

6.2. Investiciona ulaganja u god. 1972.

Prema nepotpunim podacima iznosila je vrijednost investicija u god. 1972. ukupno 39,8 mil. nd, odnosno oko 4 milijarde st. d.

Najveći dio od toga utrošen je na opremu. Time se ujedno poboljšava struktura vrijednosti osnovnih sredstava.

6.3. Rashladni uređaji na sabirnim punktovima

Čini se, da je ovime završen program opremanja sabirnih punktova rashladnim uređajima.

Ukupna zapremina rashladnih basena iznosi 541.950 litara, dok je maksimalan otkup mlijeka dosegao u rujnu god. 1972. 820 tis. litara prosječno dnevno. To znači da rashladni uređaji svih mljekara mogu prihvatiti oko 70 % maksimalnih dnevnih količina otkupljenog mlijeka.

6.4. Vozni park mljekara

Transportna funkcija u mljekarama ima prvorazredno značenje. Zbog toga one same, u većini slučajeva, imaju vlastiti vozni park za dovoz mlijeka i drugih materijala te razvoz finalnih proizvoda.

Ukupno 171 kamion s 13 prikolica, nosivosti 722 tone, prevalilo je tokom god. 1972. 6,3 milijuna kilometara i prevezlo 255 mil. kg robe.

Pored ovih kamiona mljekare raspolažu sa 16 kamion-hladnjača i njihovih 7 prikolica ukupne nosivosti 164 tone, koji su prevezli 9 mil. kg proizvoda i prešli 586 tisuća kilometara.

Značenje transporta što su ga obavile mljekare u god. 1972. može se ilustrirati usporedbom da su sva vozila mljekara prešla put dužine 172 opsega zemaljske kugle, odnosno, pređeni put kroz dva dana iznosi dužinu opsega zemaljske kugle oko ekvatora.

Očito je da studij transporta u mljekarama iziskuje posebnu pažnju, jer bi svako poboljšanje organizacije dalo značajne efekte.

7. Neki komparativni ekonomski pokazatelji o poslovanju mljekara u god. 1972.

Izuzev za mljekaru u Slav. Požegi, koja ima obračun na nivou »Zvečeva« u kojem je integrirana, sve ostale mljekare pružile su brojne pokazatelje o poslovanju u god. 1971. i 1972.

Sumarni podaci za mljekarsku grupaciju u SRH su ovi:

	1971.	1972.	(u 000 nd) ‰
uk. sred. za osob. doh. i izd.	77.576	106.100	137
prosječan broj zaposlenih	3.495	3.654	104
ukupan prihod	1.352.560	1.674.025	124
utrošena sredstva	1.192.208	1.206.606	101
oruđa za rad po nab. vrij.	246.927	231.674	94
oruđa za rad po sad. vrij.	115.832	128.110	116
osnov. sred. po nabav. vrij.	354.664	407.885	111
porez na promet	2.112	1.365	65
dohodak	136.365	168.281	123
bruto sredstva za osob. doh.	95.796	124.354	129
zajednička potrošnja	10.179	15.596	153
neto osob. doh. iz čist. prih.	60.911	82.677	136
isplać. neto osob. doh.	62.985	78.379	124
fondovi radnih organizacija	31.621	38.231	121
utrošena sredstva zaj. potroš.	2.165	3.186	149

Sumarni pregled pokazatelja o poslovanju grupacije pokazuje odnose između god. 1972. i 1971. Izuzev poreza na promet i nabavne vrijednosti oruđa za rad svi su ostali pokazatelji u god. 1972. povećani u usporedbi s god. 1971.

7.1. Jedinствени pokazatelji poslovnog uspjeha

Ekonomičnost poslovanja, izražena kao odnos ukupnog prihoda prema utrošenim sredstvima poboljšana je u god. 1972. kod mljekara Osijek, Županja i Zagreb, dok su sve ostale poslovale manje ekonomično, nego u prethodnoj godini.

Rentabilnost poslovanja ostala je za čitavu grupaciju približno na istom nivou, iako su razlike prilično velike između pojedinih radnih organizacija.

Produktivnost rada, izražena kao dohodak po zaposlenom, povećana je za oko 16 % u čitavoj grupaciji, iako su kretanja bila vrlo različita. U odnosu na 1971. u god. 1972. produktivnost kao dohodak je porasla u mljekarama Osijek, Županja, Zagreb, Zdenka, Pula i Zadar. U drugima je produktivnost kao dohodak po zaposlenom smanjena.

Produktivnost, promatrana kao promet mlijeka po zaposlenom za čitavu je grupaciju povećana od 64 na 68,5 tis. litara godišnje, odnosno za 7 %.

Promatrajući promet mlijeka po zaposlenom u litrama na dan u god. 1970., 1971. i 1972. (broj zaposlenih na kraju godine, 363 radna dana) proizlazi da je god. 1970. promet mlijeka po zaposlenom bio 175 litara/dana, 1971. god. 185 l/dan, a god. 1972. 190 l/dan, a u granicama između 146 do 1.025 l/dan po zaposlenom.

Ogroman raspon u produktivnosti rada izraženoj ovim pokazateljem, otkriva ogromne mogućnosti povećanja produktivnosti rada, a samim time i znatne promjene poslovnog uspjeha.

Dohodak, u usporedbi s prethodnom godinom, povećan je za 23 %, iako je on kod nekih radnih organizacija (Belje, St. Petrovo Selo, Rijeka, Split) niži nego u prethodnoj godini.

Naročito visok porast dohotka prema prošloj godini bilježe mljekare Županja i Osijek, dok je kod mljekara Zagreb, Pula, Zdenka i Zadar taj porast između 119 do 131 % u odnosu na prethodnu godinu.

7.2. Jedinствени pokazatelji uvjeta i opremljenosti rada

Kod promatranih radnih organizacija **angažirana sredstva po radniku** povećana su u 1972. prema 1971. za oko 20 %, iako kretanja kod svih nijesu ravnomyerna.

Nabavna vrijednost osnovnih sredstava po zaposlenom povećana je od 101.5 na 111.6 tis. nd, tj. za oko 10 %. Najveća osnovna sredstva po zaposlenom ima Splitska mljekara, a za njom slijede Rijeka, Zdenka, Pula, St. Petrovo Selo i Zagreb. Nižu od prosječnih osnovnih sredstava po zaposlenom imaju mljekare Belje, Zadar, Osijek i Županja.

Oruđa za rad po zaposlenom — po nabavnoj vrijednosti — smanjena su u god. 1972. u usporedbi s 1971. za 3.3 tis. nd, od 70.7 na 67,4 tis. nd.

Opremljenost rada nazaduje, što je ujedno nepovoljan preduvjet za porast produktivnosti rada. Najveću vrijednost oruđa za rad po zaposlenom ima mljekara Rijeka, koja je time potisnula na drugo mjesto Splitsku mljekaru, s višegodišnjim primatom.

Vrijednost oruđa za rad po zaposlenom kreće se između 47.8 do 94 tis. nd.

Stopa sposobnosti oruđa za rad u god. 1972. iznosi 55 % i povećana je u odnosu na prethodnu godinu za 8 %. Takova kretanja ukazuju na izvršene obnove i rekonstrukcije opreme u god. 1972. kod nekih mljekara napose: Zagreb i Pula, dok je kod ostalih na prošlogodišnjoj razini ili niža.

Vrijednost oruđa za rad prema osnovnim sredstvima smanjena je u god. 1972. na 57 % prema 69 % u god. 1971.

Najveće učešće vrijednosti oruđa za rad u vrijednosti osnovnih sredstava ima Beljska mljekara (91 %), dok se kod ostalih kreće između 53 i 70 %.

I ovaj parametar ukazuje na negativna kretanja u opremanju mljekara i nepovoljan preduvjet za povećanje produktivnosti rada.

7.3. Jedinствени pokazatelji raspodjele

Učešće bruto osobnih dohodaka u dohotku povećano je u god. 1972. za 74 % prema 70 % u god. 1971.

Kod nekih su radnih organizacija bruto osobni dohoci 1972. bili veći od ukupnog dohotka, što ukazuje na poteškoće u poslovanju.

Prosječno isplaćeni neto osobni dohoci po zaposlenom iznosili su god. 1972. 1.787 nd mjesečno i za 285 d (19 %) su viši nego prethodne godine.

Prosječni neto osobni dohoci zaposlenih u prehrambenoj industriji SR Hrvatske god. 1972. iznosili su 1.840 nd, odnosno za 3 % više nego zaposleni u mljekarskoj industriji.

Fondovi po zaposlenom iznose svega oko 10.500 nd i vrlo su različiti u pojedinim radnim organizacijama. Najveće fondove po zaposlenom ima Splitska mljekara (310 tis. nd) i fondovi su joj veći od ukupne vrijednosti osnovnih sredstava (5).

Fondovi prema osnovnim sredstvima su vrlo mali i čine svega oko 9 % vrijednosti. Pritom su fondovi Splitske mljekare gotovo dvostruko veći od vrijednosti osnovnih sredstava, dok kod Županje dosižu 31,4 % vrijednosti osnovnih sredstava.

Uložena sredstva zajedničke potrošnje po zaposlenom u god. 1972. iznose prosječno za čitavu grupaciju 870 nd, prema 620 nd u god. 1971. (140 %).

GLAVNA GODIŠNJA SKUPŠTINA UDRUŽENJA MLJEKARSKIH RADNIKA SRH

ZAKLJUČCI

Glavne godišnje skupštine Udruženja mljekarskih radnika SR Hrvatske, održane dne 28. VI 1973. u prostorijama Udruženja u Zagrebu, Ilica 31.

I Proizvodnja i otkup mlijeka

Proizvodnja mlijeka na društvenim dobrima opada, a na individualnim gospodarstvima raste sporije od jugoslavenskog prosjeka. Uslijed toga opada učešće otkupa mljekara SRH-e u ukupnom otkupu mlijeka u Jugoslaviji. U cilju otklanjanja disproporcija između proizvodnje i naglo rastuće potražnje potrebno je:

— da mljekare, zajedno s proizvođačima i zainteresiranim društvenim službama, ispituju uzroke naglog opadanja proizvodnje mlijeka na društvenim dobrima, te da zajedno porade na otklanjanju uzroka, koji uvjetuju negativna kretanja;